

"A miña variedade é defectuosa": a lexitimidade social das neofalas

Bernadette O'Rourke

Heriot-Watt University (Scotland, UK)

B.M.A.O'Rourke@hw.ac.uk

Fernando Ramallo

Universidade de Vigo

framallo@uvigo.es

Recibido o 03/01/2013. Aceptado o 18/04/2013

"My variety is flawed": The social legitimacy of neofalas

Resumo

Malia que a lingua galega sobreviviu varios séculos de contacto co castelán, unha combinación de factores sociopolíticos e socioeconómicos na segunda metade do século XX acelerou o proceso de substitución lingüística. As accións de política lingüística postas en marcha desde 1980, non obstante, tentaron conter esta tendencia, nun esforzo por manter a lingua galega en ámbitos nos que sempre se falou e a revitalizala nos que foi tradicionalmente desprazada. Aínda que o número dos chamados "falantes nativos" ou "falantes tradicionais" do galego continúa en caída, houbo unha incipiente recuperación da lingua entre determinados sectores máis novos, urbanos e falantes nativos de castelán. Malia que as características sociais deste grupo son positivas para as perspectivas de supervivencia da lingua galega, os chamados "novos falantes", ou "neofalantes" atópanse frecuentemente negociando o seu dereito a un espazo lingüístico entre os falantes nativos de castelán e os de galego. Neste artigo imos explorar este espazo lingüístico a través da análise dos discursos contemporáneos sobre os "novos falantes" e dos "novos falantes" do galego. Estes discursos producíronse en tres grupos de discusión con falantes nativos e non nativos de galego. Na nosa análise dos datos, detémonos no papel do neofalante como falante lexitimo e lexitimado (Bourdieu 1982). O traballo conclúe que o espazo sociolingüístico das neofalas e dos neofalantes precisa de máis recoñecemento social, imprescindible para o futuro da lingua.

Palabras chave

Neofalantes, falantes nativos, linguas minoritarias, lexitimación social

Sumario

1. Introducción. 2. O interese dos neofalantes en contextos de minorías lingüísticas. 3. Neofalantes na Galicia actual. 3.1 A lingua na sociedade. 3.2 Neofalantes e neofalas como obxectos de estudo. 4. Metodoloxía. 5. Análise. 6. Conclusión

Abstract

Although Galician survived several centuries of language contact with Spanish, a combination of sociopolitical and socioeconomic factors in the latter half of the twentieth century has accelerated the process of language shift. Language policy interventions since the 1980s have, however, attempted to curb this trend in an effort to maintain the language in areas where it continues to be spoken and to revive it elsewhere. While there has been a decline in the number of traditional native speakers, there has been a revitalization of the language amongst certain younger, urban, middle-class and traditionally Spanish-speaking sectors of Galician society. These *neofalantes*, or "neo-speakers" of Galician, frequently find themselves negotiating their right for linguistic space amongst native speakers of Spanish and Galician. In this paper we explore this linguistic space through an analysis of contemporary discourses both *about* neo-speakers and *by* neo-speakers of Galician. These discourses were generated from three discussion groups consisting of native and neo-speakers of Galician. In our analysis of the data, we look at the role of the new speaker as a legitimate and legitimized speaker (Bourdieu 1982). The study concludes that the sociolinguistic space occupied by new ways of speaking and new speakers requires greater social recognition.

Keywords

New speakers, native speakers, minority languages, social legitimacy

Contents

1. Introduction. 2. New speakers in the context of minority languages. 3. New speakers in contemporary Galicia. 3.1 The language in society. 3.2 *Neofalantes* and *neofalas* as subjects of study. 4. Methodology. 5. Analysis. 6. Conclusion

1. INTRODUCCIÓN¹

Definimos o neofalante como unha persoa que se converte en usuaria habitual e, con frecuencia exclusiva, dunha lingua que non foi a súa lingua materna ou familiar. Na meirande parte do casos, esta lingua foi aprendida na socialización secundaria, en especial a través do sistema educativo. Este tipo de falantes asóciase a contextos tan diversos como (i) *inmigración*, coa adquisición da lingua da comunidade de acollida por parte da poboación inmigrante, (ii) *colonización*, mediante a que unha comunidade autóctona se ve obrigada a aprender a lingua dun grupo de fóra, c) *globalización*, que favorece a expansión de determinadas linguas como segundas linguas. A miúdo, os neofalantes, en tanto que falantes non nativos dunha lingua, teñen pouca visibilidade (Pujolar 2007) e as súas prácticas percíbense como pouco 'auténticas' e 'illexítimas' (Bourdieu 1982).

En moitas situacións de minorización lingüística, a presenza de neofalas ligadas ao estándar está favorecendo unha lenta e paulatina transformación da orde sociolingüística imperante durante séculos. Así, as comunidades tradicionais de falantes de linguas minoritarias están desaparecendo como consecuencia da crecente urbanización e modernización da economía. Un sinal clave disto é o descenso da comunidade falante tradicional, provocado por unha quebra na transmisión interxeracional da lingua na casa e na comunidade. Ao mesmo tempo, como consecuencia tanto de políticas lingüísticas favorables á recuperación lingüística como de posicionamentos persoais de elites intelectuais e académicas, en moitos destes contextos está emerxendo un novo perfil de falantes da variedade estándar en ambientes urbanos (Costa 2010; Grinevald e Bert 2011; Pusch e Kabatek 2011; O'Rourke e Ramallo 2011). Malia que os modelos teóricos utilizados para describir procesos de revitalización lingüística sitúan nun lugar central a transmisión interxeracional e o falante nativo (Fishman 1991; UNESCO 2006), é preciso contemplar outros aspectos nos procesos de revitalización de linguas minoritarias, en particular o papel de novos perfís ou novos tipos de falantes (Romaine 2006; Jaffe 2010).

Na literatura especializada atopamos unha variedade de termos para describir este fenómeno, incluíndo "falante non nativo", "neofalante", "falante de segunda lingua", "L2", ou "alumnado adulto". O propio termo neofalante é un dos menos empregados na literatura e só recentemente acadou relevancia (Robert 2009). Ademais, non hai consenso con respecto ao que se entende por neofalante e termos afíns. Un neofalante pode, por exemplo, remitir a unha persoa que aprendeu a lingua minoritaria como unha segunda lingua na escola ou na fase adulta, pero que non necesariamente é usuaria activa desa lingua. Grinevald e Bert (2011) refírense especificamente a este tipo de falantes como 'aprendices de linguas ameazadas'. A pesar de que estes neofalantes teñen o potencial para facérense usuarios activos da lingua, esta pode inhibirse por unha variedade de factores, incluíndo a falta de oportunidades para a súa utilización, a falta de motivación para practicar a capacidade adquirida ou a falta de competencia lingüística, sexa percibida ou sexa real.

O interese polos neofalantes debe encadrarse nunha revisión epistemolóxica que abrangue outras categorías analíticas como a de 'falante nativo', 'falante tradicional', 'lingua materna', etc. En particular, nas últimas dúas décadas, o estatus teórico do 'falante nativo' ten sido obxecto de amplo debate na lingüística (Kachru 1990; Rampton 1990; Phillipson 1992; Davies 2004; Singh

¹ Algunhas partes do corpus utilizado neste texto foron presentadas en diversos congresos. En particular, inclúense algúns fragmentos utilizados nun relatorio no marco do *IX Congreso Internacional de Lingüística General*, celebrado en Valladolid no ano 2010 (O'Rourke / Ramallo 2010). O artigo foi redactado durante a estadia de Bernadette O'Rourke na Universidade de Vigo no ano 2012. A dita estadia foi financiada por *The Arts and Humanities Research Council* de Gran Bretaña, ref. AH/J00345X/1.

2006). Así, a definición clásica do “falante nativo” como un usuario da forma “pura”, “auténtica” ou “lexítima” da lingua recibiu considerable atención no ámbito da adquisición de segundas linguas, en particular o ensino e a aprendizaxe de inglés como segundo idioma (Kachru 1990; Phillipson 1992; Holborow 1999; Crystal 2003; Graddol 2006; Jenkins 2007), pero déuselle menos atención á exploración desta dicotomía na investigación das tensións que xorden entre ambos os dous grupos no contexto de linguas minoritarias (O’Rourke e Ramallo 2011). Neste artigo, centrámonos nalgunhas destas tensións e nas representacións que os distintos falantes fan dos demais grupos, co obxectivo de afondar no papel social dos neofalantes e nas súas prácticas lexitimadoras a partir da análise de discursos socialmente cristalizados *sobre* os “novos falantes” e *dos* “novos falantes” do galego. Estes discursos producíronse en tres grupos de discusión con falantes nativos e non nativos de galego. En consecuencia, este traballo tenta responder a seguinte pregunta de investigación: están as neofalas socialmente lexitimadas como falas auténticas do galego?

2. O INTERESE DOS NEOFALANTES EN CONTEXTOS DE MINORÍAS LINGÜÍSTICAS

Nos últimos anos, os neofalantes de linguas minoritarias europeas foron obxecto de numerosos estudos, principalmente entre as linguas celtas. Jones (1995, 1998) estuda as consecuencias do proceso de estandarización do bretón e a emerxencia dunha nova variedade, formal e funcionalmente diverxente co bretón tradicional dialectalizado. Hornsby (2005, 2008) incide tamén na posición social do neobretón mediante a análise, por unha banda, dos discursos que suscita a variedade lingüística usada polos falantes non nativos de bretón e, por outra, do papel dos *néo-bretonnants* na visibilidade do idioma, favorecendo un cambio no seu valor simbólico, que se orixinou no “process of commodification which the language has gone through in the past few decades” (Hornsby 2008: 132).

A aparición histórica destes neofalantes tivo consecuencias non só formais senón tamén funcionais, identitarias, etc. creando novas tensións na sociedade. Timm (2001: 452) fala de “a profound conflict” entre falantes tradicionais e neofalantes. En parte esta tensión deriva dunha concepción diferente sobre o valor da lingua. Os falantes tradicionais acostumáronse a unha distribución funcional do bretón, con presenza en dominios como a familia, a veciñanza e a relixión e ven con certa distancia a énfase dos neobretóns en expandir a lingua ao conxunto da sociedade (Timm 2010: 727), incluíndo un proxecto de estandarización recente que non sempre é ben recibido (Le Nevez 2006).

Na súa análise comparativa do gaélico escocés e do sorbio, Glaser (2007) detense no papel dos neofalantes no futuro de ambas as dúas minorías. No caso do gaélico escocés, estímase, en coincidencia con MacCaluim (2007), que o seu futuro depende da incorporación de aprendices adultos como usuarios activos. Isto, como noutros contextos, leva asociado un cambio actitudinal orientado a mellorar a tolerancia cara a este colectivo de “nouveau Gaels” por parte dos falantes tradicionais, das asociacións e doutros colectivos que traballan en defensa do idioma. Para Glaser (2007: 260):

while this type of attitude is becoming more common, there is no denying that the dual agenda of the Gaelic renaissance —revitalisation in the heartland and revival at a national level— has retained quite distinct and not easily reconcilable social correlates.

A situación en Escocia reflicte unha tensión polo control sobre a variedade lexitima. Así, para McEwan-Fujita (2008: 82) "ambiguity and conflict among Gaelic speakers [...] over the very meaning of the social re-stratification in relationship to ethnicity and language is part of the process of register formation". O caso sorbio tamén reflicte discrepancias interdialectais con consecuencias negativas na transmisión do idioma. A promoción dunha variedade escolar (*Schul-sorbisch*) vese como artificial e xera desafección nos falantes de variedades tradicionais (Glaser 2007: 285).

No contexto das linguas en contacto co castelán, o termo tamén ten unha traxectoria. No seu traballo etnográfico sobre a situación sociolingüística do catalán en Barcelona, Woolard (1989, 2011) utilizou diversas categorías para describir os falantes que aprenderon catalán como segunda lingua. Por un lado, os "New Catalans" (*novos cataláns*) caracterizados por presentar prácticas bilingües. Por outra banda, os "Catalan Converts" (persoas que se converten en falantes de catalán monolingües). En traballos máis recentes (Pujolar e Gonzàlez 2012; Pujolar e Puigdevall, no prelo) analízase o novo rol dos neofalantes de catalán na sociedade do século XXI. Tamén o caso vasco fai referencia a esta categoría de falantes, denominados *euskaldunberri* (Urta 1993, 2012), en boa parte responsables do incremento do uso do éuscaro nos últimos 40 anos. Ata tal punto que a investigación actual considera ao grupo *euskaldunberri* crucial para o futuro da lingua (Ortega *et al.*, no prelo).

Este selectivo repaso da recente investigación sobre neofalantes en comunidades lingüísticas minoritarias en Europa pon en evidencia que, á marxe das idiosincrasias de cada contexto, podemos establecer un universal, no sentido de que en todas elas se aprecia unha fase de tensión entre perfís de falantes diferenciados, que proceden de biografías sociolingüísticas opostas. A devandita tensión require ser manexada con especial coidado dende o lado das polítics públicas (onde as haxa) e/ou dende o lado do activismo social. Esta tensión, emerxente na maioría dos contextos, ten efectos non só nos planos formal e funcional da lingua, senón que tamén leva consigo unha reorganización identitaria con consecuencias, aínda por explorar, no político, no cultural e no ideolóxico. Así, entre os falantes tradicionais non é infrecuente establecer un peche social, no sentido weberiano, entendido como un práctica de control de acceso identitario (e polo tanto de exclusión) a partir do privilexio que dá ser falante nativo dunha lingua (O'Rourke e Ramallo 2013a), o que, a miúdo, establece unha barreira e xera frustración entre os neofalantes (McEwan-Fujita 2010; O'Rourke 2011b). Pola súa banda, o dominio da variedade estándar conseguiu converterse nun poderoso filtro para a mobilidade social, o que, case sempre, implica abandono das variedades tradicionais en escenarios de substitución lingüística.

3. NEOFALANTES NA GALICIA ACTUAL

3.1. A lingua na sociedade

O idioma galego segue en situación sociolingüística regresiva. Trinta anos despois da aprobación do Estatuto de Autonomía (1981), que permitiu aos respectivos gobernos galegos levar a cabo accións para mellorar o prestixio da lingua e para corrir a tendencia histórica de substitución lingüística, houbo luces e sombras con respecto aos indicadores sociolingüísticos da lingua (Cidadanía-Rede de Aplicacións Sociais 2002; Lorenzo Suárez 2005; Monteagudo 2012). Os datos máis recentes motivan unha interpretación preocupante. Así, por primeira vez en Galicia, o uso monolingüe do galego xa non é maioritario no conxunto da poboación. De feito, consolídase a que podemos considerar a característica máis relevante da segunda metade do século XX: a incorporación progresiva do castelán no repertorio activo da maior parte dos galegofalantes tradicionais mesmo nas vilas de menos de 10.000 habitantes nas que as prácticas

monolingües en galego pasaron do 72% en 2003 ao 55% en 2008. No conxunto da poboación, os monolingües en galego diminuíron un 30% nestes cinco anos, aumentando nunha porcentaxe semellante os bilingües. A porcentaxe de falantes de castelán, 20%, é a mesma nos dous períodos temporais (Ramallo 2010, Observatorio da Cultura Galega 2011).

Polo dito, é difícil non aceptar a interpretación de que o proceso de substitución lingüística segue activo. O que queda é ver se estamos ante un bilingüismo de transición ou nun modelo que tende á estabilización. O que si sabemos é que esta diminución do monolingüismo se explica a partir de variables como a idade e o hábitat. É sobradamente coñecido que entre a poboación máis nova o uso do castelán aumenta significativamente en calquera das interaccións estudadas nos últimos anos. Na medición de 2008 confirmase o dito: só unha de cada dez persoas maiores de 65 anos é monolingüe en castelán, mentres que entre os menores de 14 anos esta proporción está próxima a un de cada tres (Observatorio da Cultura Galega 2011). En canto ao hábitat, a polarización urbano-rural segue sendo moi clara con respecto á lingua. Nas cidades é moi difícil unha socialización en lingua galega. A situación da lingua nas cidades é moi preocupante non só pola súa escasa presenza senón polas actitudes que expresan algún sectores urbanos con respecto á lingua. O debate sobre a lingua instrumentalizouse politicamente dende os escenarios de maior mobilidade social e, na actualidade, calquera intento de aumento planificado de usos urbanos atopa dificultades.

3.2. Neofalantes e neofalas como obxectos de estudo

Como sinalamos anteriormente, neste traballo consideramos o neofalante como unha persoa que aprendeu o galego fóra da casa e que nalgún momento adopta esta lingua como lingua principal, desprazando, con frecuencia, a súa lingua materna, que pasa a converterse nun segundo idioma. As razóns aducidas para este cambio de lingua son de diverso tipo, cun reaxuste identitario tras moitos casos (Kováčová-Moman 2007, O'Rourke e Ramallo 2011, 2013a). Na sociolingüística galega o termo convive con outros coma 'novo galego urbano' (Regueira 1999; González González 2008), 'para-galego' ou 'neo-galego urbano' (Monteagudo 2004).

Malia que en Galicia o neofalante constitúe unha categoría intuitiva cunha certa cristalización social, só recentemente se converteu nunha categoría analítica obxecto de estudo. Centrámomos neste apartado nas perspectivas analíticas máis produtivas na sociolingüística galega. Dunha banda, a que reflexiona sobre a calidade lingüística dos neofalantes e o seu lugar no espazo lingüístico galego. Doutra banda, os traballos que describen o perfil lingüístico das neofalas. Por último, destacamos as investigacións que abordan o papel do neofalante na sociedade actual.

A discusión sobre a calidade lingüística

Por un lado, dende a vertente normativa, as variedades utilizadas polos neofalantes son caracterizadas tanto fronte ás variedades tradicionais como fronte á súa 'fidelidade' respecto do estándar. Hai unha literatura emerxente, de base purista, que suxire un control máis rigoroso sobre a calidade lingüística do galego urbano, o que ten como consecuencia lexitimar máis unhas variedades urbanas fronte a outras (Freixeiro Mato 2009; Sanmartín Rei 2009; Callón 2012). Dende esta perspectiva, as neofalas, para seren válidas, deben guiarse por un elevado criterio de corrección. Do contrario, deben ser desbotadas por non 'auténticas'; ademais, dos seus usuarios considérase que carecen do compromiso preciso coa lingua. A función queda supeditada á forma. O resumo desta posición recóllese nas seguintes palabras de Sanmartín Rei (2009: 36):

a calidade da lingua que empregamos é un sinal inequívoco, público, notorio, do noso compromiso lingüístico. [...] Non abonda con empregar o galego, temos que utilizalo correctamente e restituír aquelas formas hoxe esquecidas ou preteridas por coñecidas circunstancias socio-históricas.

Esta mesma ideoloxía lingüística atopámola en Freixeiro Mato (2009: 41) para quen “xa non chega con podermos dicir que falarmos galego, debemos poder dicir tamén que falamos galego coa mesma competencia e dignidade con que unha persoa rusa fala o seu idioma, ou unha inglesa ou unha italiana”. Nesta proposta o compromiso lingüístico xorde da calculada asociación entre competencia e dignidade, inferíndose que quen non domina a lingua segundo as lóxicas do que o autor considera ‘lingua de calidade’ é indigno/a. Xa que logo, o neofalante é un falante inauténtico, impuro. Non obstante, outras voces consideran que o futuro do galego está nestas novas falas e só “comezará a estar normalizado cando *ninguén cuestione* os seus novos falantes” (Callón 2012: 27, a cursiva é nosa).

É significativo que, ás veces, sexan os propios neofalantes os que actúan dentro dun modelo “moi purista no tocante ao léxico ou á morfoloxía” (Regueira 2004: 86). Isto é unha característica dun tipo de neofalantes mais non de todos. Noutros, hai conciencia sobre a necesidade de mellorar pero a súa fala está moi hibridizada, mesturada e interferida. Para algúns autores o galego urbano é un “perigo” na medida en que está “xerando un complexo de minusvaloración da variedade auténtica propia de moitos galegofalantes, que ven como a súa variante lingüística segue sen ter valor social, porque non é a propia dos que están instalados no poder” (González González 2012: 48). Esta consideración está bastante arraigada en ámbitos académicos e entre filólogos e profesores de lingua galega.

O perfil lingüístico das neofalas

Dende unha perspectiva diferente, nos últimos anos os trazos lingüísticos das novas variedades urbanas foron obxecto de traballos descritivos (Vidal Figueroa 1997; Dubert García 1999, 2005; Regueira 1999, 2004, 2012; Kabatek 2000; Lorenzo Suárez 2003). Como trazos máis salientables destácanse as interferencias do castelán ao galego nestas falas, o que para Álvarez-Cáccamo (2000: 113) sería como “falar español en galego”. Para Regueira (1999: 869), non obstante, “existen indicios suficientes para defende-la idea de que se trata dun modelo estable e ben valorado socialmente”.

O papel social do neofalante

A liña de investigación relacionada coas representacións sociais *dos e sobre* os neofalantes é na que se sitúa este artigo. Os antecedentes son unha serie de traballos empíricos, tanto cuantitativos como cualitativos, publicados nos últimos anos, que, con obxectivos distintos, pretendían deitar luz sobre as actitudes e as valoracións que os neofalantes activan na sociedade galega (Iglesias 2002; González González 2003; Frías Conde 2006; Kováčová-Moman 2007; Loureiro-Rodríguez 2008; O'Rourke 2011a; Loureiro-Rodríguez, Boggess e Goldsmith 2012). Na maioría destes traballos salientábase, dunha banda, o compromiso coa lingua por parte dos neofalantes e, doutra banda, a autoconciencia sobre o seu papel na dignificación e no futuro do idioma. Xustamente, aquilo que é criticado por parte dalgunhas das posicións puristas que significamos máis arriba. É dicir, a (auto)percepción sobre a relevancia dos neofalantes no futuro do galego é unha constante nestes traballos.

4. METODOLOXÍA²

Na investigación que estamos levando a cabo sobre neofalantes, utilizamos diversas metodoloxías cualitativas: historias de vida, entrevistas en profundidade e grupos de discusión. Os datos que se

² Esta investigación forma parte dun macroproxecto sobre neofalantes en linguas minoritarias (irlandés, catalán, euskera, manés, occitano, galés, gaélico escocés, galego, bretón) que se está levando a cabo por diversas universidades e centros de investigación europeos con deseños metodolóxicos comúns.

presentan nesta contribución proceden de tres grupos de discusión con estudantes universitarios da Universidade de Vigo: dous formados por neofalantes e o terceiro por falantes tradicionais³. No primeiro grupo (NEOFIL), os estudantes eran neofalantes de galego con estudos no ámbito das humanidades e a filoloxía. O segundo grupo (NEO), estaba formado tamén por neofalantes pero neste caso a súa formación académica non estaba relacionada cos estudos lingüísticos nin literarios: estudantes de enxeñería, economía, bioloxía, etc. No terceiro grupo (FT) participaron falantes tradicionais con estudos do ámbito das humanidades. O total de participantes nos tres grupos foi de 16, cunha distribución semellante de homes e de mulleres de entre 18 e 25 anos. Os grupos foron moderados por un dos autores do artigo e tiveron lugar na Universidade de Vigo no ano 2008.

O grupo de discusión constitúe unha técnica de produción de datos útil para explorar tanto os discursos socialmente cristalizados coma aqueles outros emerxentes sobre un determinado obxecto de estudo. Como tal, posibilita unha conversa socializada, con respostas máis espontáneas que as que producen as entrevistas en profundidade (Callejo 2001; Flick 2009). Na medida en que os participantes incorporan ideas duns e doutros, o discurso xerado non sempre reflicte pensamentos orixinais. Con todo, esta técnica permite recrear contextos de interacción informal, que se poden entender como reprodutivos de situacións reais nas que as ideas e os puntos de vista son negociados (Edley e Litosseliti 2010). O que se procura é crear un contorno analítico no que se articulen as estratexias de produción de consenso e de conflito de xeito semellante a como se reproducen na vida cotiá. Polo tanto, a técnica contribúe á produción das representacións sociais máis relevantes sobre o grupo social investigado.

5. ANÁLISE

Para a análise dos datos seguiuise un exhaustivo proceso de codificación dos textos, a partir das unidades temáticas consideradas relevantes nesta investigación. No presente artigo centrámonos nalgunhas destas unidades temáticas: a valoración social das neofalas, a autenticidade e as tensións entre falas tradicionais e neofalas.

Para os neofalantes as súas variedades son obxecto constante de valoración social, de tal xeito que tanto eles mesmos como o resto dos perfís de falantes en Galicia as ven como variedades marcadas. Resumindo, os discursos producidos polos propios neofalantes (NEOFIL e NEO) distinguen dous perfís básicos:

- *Neofalantes I.* Menos coidadosos coa calidade da lingua. Son conscientes da súa 'artificialidade' e avalían como variedades lingüísticas lexítimas as dos falantes tradicionais.
- *Neofalantes II.* Moi coidadosos coa calidade da lingua. Son críticos cos neofalantes que presten menos atención ás cuestións formais (neofalantes I). Ademais, consideran que a súa variedade é tan lexitima como as tradicionais.

Na medida en que non foi ese un criterio utilizado na captación dos participantes nos grupos de discusión, os dous grupos de neofalantes incluían persoas identificadas por nós como neofalante I e como neofalante II. En troques, para os falantes tradicionais que participaron na investigación (todos con estudos universitarios), esta diferenza é menos relevante, na medida en que a oposición é entre falante tradicional e neofalante en xeral. Ademais, o discurso produ-

³ As historias de vida e as entrevistas en profundidade realizáronse ao abeiro do proxecto "Nuevos hablantes, nuevas identidades: prácticas e ideoloxías lingüísticas en la era post-nacional" (NEOPHON), financiado polo Ministerio de Ciencia e Innovación (ref. FFI2011-24781).

cido pon de relevo percepcións doutros perfís de falantes: falantes tradicionais de galego de idade avanzada, que viven no rural ou en vilas pequenas e en xeral cun nivel de estudos básico, e falantes de diversas variedades de castelán urbano.

Nas seccións seguintes presentamos extractos que reflicten esta variedade de representacións, en particular sobre como os neofalantes (que son o noso obxecto de estudo) se presentan a si mesmos en relación a estas outras categorías de falantes, como interpretan e negocian a súa inserción social e o seu espazo lingüístico e, á súa vez, como este espazo parece ser interpretado e negociado por outros.

Con respecto á calidade lingüística, é frecuente que o neofalante autoavalíe a súa propia variedade como de pouco valor, resumido na expresión 'galego de escola' no sentido negativo, ligado á pobreza idiomática (exemplos 1 e 2). Ás veces hai un recoñecemento metalingüístico explícito que dá un valor de autenticidade ao falante tradicional: "teñen outra fonética e falan moito mellor ca min" (exemplo 3)⁴:

1. [NEO]

M: A miña variedade é defectuosa. Eu entendo que a persona que o falou sempre, que tal, que a miña variedade non é nin diatópica nin diafásica, que a miña... eu falo o galego que podo. Cada día intento falar mellor, e agora pois si intento máis o menos meter variedades da miña zona o intentar melloralo, facelo..., pero para min o meu galego é inauténtico. [...] a miña aprendina na escola

D: Claro, o noso é un galego de escola

Sa: Un galego de libro, un galego pobre

2. [NEO]

A: Pero os meus avós non usan esas variantes ás que el se refería [...] Entón, para min como teño de referente o seu galego penso que o galego, o millor galego, por dicilo así, é o deles.

3. [NEOFIL]

Su: Eu relaciónome con moita xente que ten como lingua inicial o galego e en moitísimas ocasións, non digo unha, nin dúas, nin tres, de ir xuntos a algún sitio, o ir cun amigo, o co meu mozo, a calquera sitio de galegofalantes de sempre, que teñen outra fonética e falan moito millor ca min.

Esta mesma apreciación sobre as neofalas dáse entre falantes tradicionais universitarios. Así, exprésase explicitamente que o galego dos neofalantes é de baixa calidade, con moitos problemas formais. Respéctase o uso funcional mais dubídase da calidade e a seguridade lingüística; é dicir deslexitímase que todo valla en defensa dunha norma ás veces pouco coidada (exemplo 4). Esta crítica interpretámola como unha forma de exercer un liderado lingüístico implícito, a través dun discurso de apropiación da lingua por parte dos falantes tradicionais universitarios: "pode ser máis noso, dos que levamos toda a vida falándoo" (exemplos, 5 e 6). Para estes falantes tradicionais, o feito de que destaquen que só os que levan toda a vida falando galego son os falantes verdadeiros, despraza toda posibilidade de que as neofalas acaden o estatus de galego auténtico:

4. [FT]

X: Eu identificaría a un neofalante como aquilo que lle note perfectamente que aínda ten o lastre do castelán por detrás, que non utiliza ben no idioma determinadas estruturas, non son naturais, sen entrar xa

⁴ Os fragmentos que comentamos son transcripcións literais das formas utilizadas polos participantes. En ningún caso se fixeron correccións ou adaptacións formais. Como se verá, algúns extractos procedentes das neofalas (NEOFIL e NEO) reflicten un elevado grao de interferencias do castelán.

en castelanismos nin nada. [...] Falarase ben galego o de toda a vida. O das aldeas é onde millor nivel haberá. Porque [ao neofalante] lle falta o referente, o que falabamos, fáltalles un referente real co que se identificaren e co que se sentiren máis seguros falando galego. En xeral o que noto é pouca seguridade ao falalo.

5. [FT]

X: Considero que o galego é máis dos galegos que falan de sempre. Sobre todo naqueles lugares onde non se perdeu, onde o uso está moito máis normalizado e tal.

6. [FT]

I: O galego non vai deixar de ser galego para os neofalantes. Non vai deixar de ser deles, porque poden optar a que o galego sexa deles tamén. Pero tamén penso que pode ser máis noso, dos que levamos toda a vida falándoo.

A corrección por parte dos falantes tradicionais universitarios é unha práctica habitual, o que non sempre é de agrado para o neofalante, que interpreta esta práctica como unha forma de control e de autoridade ás veces excesiva (exemplo 7):

7. [NEOFIL]

S: Están continuamente corrixindo. Están máis atentos a ti que a outro calquera. Están máis atentos a que ti digas “xoves” en vez de “jueves” que a que un galegofalante de sempre diga “jueves” en vez de “xoves”. Están co ollo aí posto. Sempre, como en gran hermano.

Outra das tensións que perciben os neofalantes está estreitamente relacionada co uso da variedade normativa, na medida en que a mesma os afasta das variedades locais; e isto é motivo de sanción dentro da comunidade (exemplo 8):

8. [NEO]

M: Bueno, a min aínda o outro día me puteou..., me putearon na Guardia porque dixen “galego” non “ghallegho” ou “ningún” en vez de “niñún”. É algo que, claro, como respondes a iso? Vale eu falo galego pero tu falas galego millor ca min, pero eu non teño dereito a falar galego? Non sei, é un conflito algunhas veces...

Con todo, a variedade normativa tamén é funcionalmente relevante e prestixiada para os falantes tradicionais sen estudos. A súa percepción supón unha minusvalorización da lingua propia e unha mitificación do galego urbano. As consecuencias desta mitificación é que en interaccións entre galegofalantes tradicionais e neofalantes é moi frecuente que o falante tradicional, sobre todo se é unha persoa maior e sen estudos, opte por cambiar de lingua e falar en castelán (exemplo 9):

9. [FT]

I: A min tamén me pasa iso. Eu normalmente, por exemplo, o normal é que eu fale con gheada sempre, e sin embargo cando empecei, non sei, no cole, no instituto, cando empecei a carreira, pois non sei ao principio parece que me costaba máis e de feito aínda agora me costa falar aquí con gheada.

O exemplo 10, ademais, recolle unha percepción moi frecuente entre neofalantes. Así, é habitual que se narren experiencias que inclúen un laio respecto dunha práctica dos falantes tradicionais:

10. [NEOFIL]

Su: [...] e estar cunha persoa e falarlles a eles en galego a min en castelán e eu só falarlle en galego a esa persoa. A min pásame moitísimas veces de falarlle en galego a unha persoa e contestarme en castelán.

Percíbese que, ás veces, interaccións orixinalmente bidialectais derivan en bilingües porque os falantes tradicionais, ante unha neofala, proceden a cambiar de lingua. Ademais, se a calidade lingüística do neofalante non é satisfactoria, a sanción virá tamén dos propios usuarios desta variedade prestixiada. De feito, o neofalante que se esmera por usar unha lingua depurada adoita ser esixente coa calidade lingüística doutros neofalantes (exemplo 11):

11. [NEOFIL]

M: Pero a min personalmente machácanme máis os neofalantes que os patrimoniais.

A: A min tamén. Eu teño dúas compañeiras, somos dúas, que son falantes de toda a vida de galego, e a min nunca me dixeron nada, nunca. E neofalantes de aquí, da universidade, si que me teñen dito moitas cousas.

Esta posición parece relacionada coa construción dunha nova tensión que parte, en boa medida, dos propios neofalantes. Considérase que estamos nunha nova fase no proceso de recuperación do idioma, unha vez que se logrou o obxectivo de mellorar as destrezas lingüísticas da poboación e de desactivar boa parte dos vellos estigmas que acompañaron ao idioma tradicionalmente. Con todo, a lingua aprendida por parte do neofalante esixe un esforzo que non sempre é suficientemente valorado por parte dos falantes tradicionais. Clasificacións despectivas como "falas galego urbano", "galego de libro", "galego da televisión" etc. contribúen ao afastamento entre falantes dunha mesma lingua. Neste sentido, o falante das variedades urbanas de galego pode preferir dirixirse a un grupo castelanfalante (con dominio receptivo do galego) que cando o seu interlocutor é un falante tradicional con estudos (exemplo 12):

12. [NEOFIL]

Sa: Pero eu si que noto e noto que por parte dos galego falantes que teñen como lingua materna o galego si que hai un certo rexeitamento ás veces e ao mellor non valoran ou non coñecen o esforzo que tes que facer por cambiar de lingua; entón, pois nada, clasificante como neofalante, falante de urbano e falante de libro, non, etc, etc., e un galego que non é auténtico.

Con todo, falar galego de cidade percíbese como unha forma lexítima de expresarse nesta lingua e se sente a necesidade de dignificalo fronte ao galego tradicional. Os neofalantes son conscientes das reaccións que a súa variedade estándar activa entre os falantes tradicionais do galego e nalgúns casos maniféstanse sentimentos de culpabilidade. Non obstante, tamén son conscientes de que coa súa práctica asumen unha parte da responsabilidade relacionada coa recuperación da lingua, sobre todo nas cidades e isto constitúe un estímulo moi importante e tamén unha responsabilidade. Hai unha conciencia xeneralizada da perda do idioma e valórase moi positivamente o papel do neofalante no futuro da lingua, xunto coa recuperación da transmisión lingüística nas familias que tradicionalmente falaban galego. Por iso, ao lado do sentimento de culpabilidade, hai tamén unha reivindicación da diferenza (exemplos 13 e 14):

13. [NEO]

M: Eu creo que os neofalantes son fundamentais. É importantísimo e unha cousa fundamental no futuro da lingua porque no neofalante existe un desexo de querer falar, un compromiso, unha conciencia de querer falar esa lingua i eu creo que é fundamental para o futuro dunha lingua.

14.[NEO]

M: Si non contamos cos neofalantes, se non se apoia que haxa neofalantes as linguas morren, i no caso do galego máis.

Os neofalantes posiciónanse en termos do que Moscovici (1976) denominou 'minoría activa'. En realidade, moitos dos seus discursos reflicten comportamentos típicos das minorías activas (O'Rourke e Ramallo 2013b; Ramallo 2013); un participante refírese a eses comportamentos, en tanto que comportamentos sociais influentes, en termos de *neofalantismo* (exemplo 15):

15.[NEO]

A: home eu penso que si, porque é unha forma de gañar falantes que doutro xeito non habería... pois non atopo outra forma de que incorpore...xente da sociedade galega ao emprego da lingua galega se non e así, polo polo neofalantismo.

O neofalante tamén ten que significarse ante os falantes de castelán. O cambio lingüístico non sempre é ben recibido por este outro grupo. O cambio é percibido habitualmente como unha posición ideolóxica, con atribucións políticas pouco realistas. Elabórase un discurso de apropiación lingüística: se empezas a falar galego sitúaste no imaxinario político da esquerda nacionalista. A isto contribuíu especialmente a propia esquerda nacionalista, cun discurso identitario centrado especificamente na lingua como valor central do seu ideario. Para grupos urbanos castelanfalantes, comezar a expresarse en galego ten un significado claro: ser nacionalista. É un novo prexuízo que contribúe negativamente á polarización social. Pódese non ser nacionalista se falas galego tradicional pero non se falas galego urbano. Obviamente é unha cuestión política pero non partidista. É dicir, a opción de falar galego implica un posicionamento político, unha toma de conciencia sobre unha realidade sociolingüística regresiva pero isto non necesariamente debe levarse ao terreo partidista, como se veu facendo en Galicia nas últimas tres décadas.

Por outra banda, o perfil do neofalante é tamén unha construción. A partir dunha calculada simplificación, o neofalante comeza a ser reivindicado por certa parte do nacionalismo galego. Asímesse que o neofalante é unha persoa moi comprometida politicamente, que foi capaz de renunciar á súa lingua inicial, o castelán, que ten un nivel cultural medio alto e que se sitúa na órbita do nacionalismo. Esta construción arquetípica explícase mellor se temos en conta que o falante tradicional de galego procede dun hábitat rural, con escasa formación, economicamente empobrecido e, ademais, votante tradicional da dereita (exemplos 16, 17, e 18):

16. [NEO]

M: Home, eu creo que o compromiso activo coa lingua, quero dicir, ao mellor o PP tendo unha base social de votantes galego falantes probablemente moito máis grande, a percepción é que nunca tuvo unha preocupación real por dignificar a lingua i supoño que esa asociación de neofalante que supón facer un esforzo, facer algo diferente que é cambiar a lingua pois estará vinculada a ese compromiso activo, non?

17. [FT]

X: Si, si porque poñen a cruz. Que para min podería ser un orgullo pero claro, ao final acaba sendo en moitos sitios de estigma tamén.

18. [NEO]

M: Sobre todo nas cidades se identifica falar galego con afiliación política que moitas veces non é así. Teño unha amiga miña é neofalante i me di ela agora, pois ten certa afiliación, e me di, eu primeiro falei galego i despois o outro impuxéronme.

6. CONCLUSIÓN

Os neofalantes constitúen un grupo social a ter en conta no presente e no futuro do galego. Na medida en que as súas prácticas lingüísticas se distancian formal e funcionalmente das tradicionais, é preciso consideralos como un obxecto de estudo prioritario na sociolingüística galega. Un dos aspectos máis relevantes é o dos discursos sobre as neofalas e sobre o papel do neofalante na vitalidade da lingua. Tanto as autopercepcións coma as precepcións dos outros nos neofalantes e nos falantes tradicionais poden levar a certas tensións sobre cales das formas da lingua son consideradas correctas, sobre que falantes son lexítimos usuarios do idioma e sobre quen ten acceso e control respecto dos recursos lingüísticos nos emerxentes mercados lingüísticos (Heller 2011). Na medida en que as linguas están ligadas ao poder simbólico, como Pujolar (2007: 121) suxire a falta de "nativeness" asociada aos neofalantes tamén pode ser usada para negarlles o acceso a certos mercados lingüísticos, que á súa vez pode ter consecuencias importantes para as súas perspectivas sociais e económicas. Por outra banda, con todo, as formas máis estandarizadas da lingua utilizadas polos neofalantes poden concederlles certos privilexios, a miúdo de orde económica. Estes privilexios están moitas veces ligados ao uso da variedade estándar, que pasa a representar un filtro poderoso para a mobilidade social, case sempre levando ao abandono de variedades tradicionais en contextos de substitución lingüística (Dorian 1994).

O obxectivo deste traballo foi afondar no papel social dos neofalantes e das súas prácticas a partir da súa consideración como grupo sociolingüístico lexítimo. En consecuencia, este traballo tentou comprobar se as neofalas están socialmente lexitimadas en tanto que falas auténticas do galego. Por una banda, comprobamos que tanto a autopercepción dos neofalantes coma aquela dos falantes tradicionais universitarios é crítica, especialmente coas cuestións relativas á calidade formal da maioría das neofalas. Por outra banda, confírmase o que outros estudos previos demostraron sobre a valoración positiva das neofalas que comparten os falantes tradicionais de galego de máis idade, subordinando a autenticidade do seu propio galego ao galego lexitimado polos medios e polo sistema educativo. Por último, a falta de lexitimidade tamén ten orixe na crítica dos falantes de castelán ás persoas que deciden desprazar esta lingua e converterense en neofalantes de galego. En conclusión, o neofalante está en continúa negociación do seu espazo no sistema sociolingüístico galego.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Álvarez Cáccamo, Celso (2000): "Para um modelo do 'code-switching' e a alternância de variedades como fenómenos distintos: dados do discurso galego-português / espanhol na Galiza", *Estudios de Sociolingüística* 1(1), 111-128.
- Bourdieu, Pierre (1982): *Ce que parler veut dire: L'économie des échanges linguistiques*. Paris: Fayard.
- Callejo, Javier (2001): *El grupo de discusión: introducción a una práctica de investigación*. Barcelona: Ariel.
- Callón, Carlos (2012): *Como falar e escribir en galego con corrección e fluidez*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Cidadanía-Rede de Aplicacións Sociais (2002): *O proceso de normalización do idioma galego 1980-2000, Volume I: Política Lingüística: análise e perspectivas*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- Costa, James (2010): "Des derniers locuteurs aux néo-locuteurs: Revitalisation linguistique en Europe", *Faits de Langues* 35-36, 205-223.
- Crystal, David (2003): *English as a Global Language*, 2ª ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Davies, Alan (2004): "The native speaker in Applied Linguistics", en Alan Davies / Catherine Elder (eds.), *The Handbook of Applied Linguistics*. Oxford: Blackwell, 431-450.
- Dorian, Nancy (1994): "Purism vs. compromise in language revitalization and language revival", *Language in Society* 23 (4), 479-494.
- Dubert García, Francisco (1999): *A fala de Santiago de Compostela: estudio xeolingüístico*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.

- Dubert García, Francisco (2005): "Interferencias del castellano en el gallego popular", *Bulletin of Hispanic Studies* 82(3), 271-291.
- Edley, Nigel / Lia Litosseliti (2010): "Contemplating interviews and focus groups", en Lia Litosseliti (ed.), *Research methods in linguistics*. London: Continuum, 155-177.
- Fishman, Joshua (1991): *Reversing language shift*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Flick, Uwe (2009): *An introduction to qualitative research*. 4ª edición. London: Sage.
- Freixeiro Mato, Xosé Ramón (2010): *Lingua de calidade*. Vigo: Xerais.
- Frías-Conde, Xavier (2006): "A normalización lingüística na Romanía: a normalización da lingua e normalización dos falantes (o caso dos neofalantes)", *Ianua. Revista Philologica Romanica* 6, 49-68.
- Heller, Monica (2011): *Paths to Post-Nationalism. A critical ethnography of language and identity*. Oxford: Oxford University Press.
- Glaser, Konstanze (2007): *Minority Languages and Cultural Diversity in Europe. Galeic and Sorbian Perspectives*. Clevedon: Multilingual Matters.
- González González, Manuel (2008): "O novo galego urbano", en Mercedes Brea / Francisco Fernández Rei / Xosé Luís Regueira (eds.), *Cada palabra pesaba, cada palabra media. Homenaxe a Antón Santamarina*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 363-374.
- González González, Manuel (2012): "Evolución da situación lingüística en Galicia nos últimos quince anos", *A letra miúda* 1, 1-51 (http://www.coordinadoraendl.org/aletramiuda/index.php?art=art4_n1.html).
- Graddol, David (2006): *English Next*. London: British Council.
- Grinevald, Colette / Michel Bert (2011): "Speakers and communities", en Peter K. Austin / Julia Sallabank (eds.), *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*. New York: Cambridge University Press, 45-65.
- Holborow, Marnie (1999): *The Politics of English*. London: Sage.
- Hornsby, Michael (2005): "Neo-Breton and questions of authenticity", *Estudios de Sociolingüística* 6(2), 191-218.
- Hornsby, Michael (2008): "The Incongruence of the Breton Linguistic Landscape for Young Speakers of Breton", *Journal of Multilingual & Multicultural Development* 29(2), 127-138.
- Iglesias, Ana (2002): *Falar galego: no veo por qué*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Jaffe, Alexandra (2010): "Critical Perspectives on Language-in-education Policy: The Corsican Example", en Teresa L. McCarty (ed.), *Ethnography and Language Policy*. London: Routledge, 205-229.
- Jenkins, Jennifer (2007): *English as a Lingua Franca: Attitude and Identity*. Oxford: Oxford University Press.
- Jones, Mari C. (1995): "At What Price Language Maintenance? Standardization in Modern Breton", *French Studies* XLIX(4), 428-36.
- Jones, Mari C. (1998): "Death of a Language, Birth of an Identity: Brittany and the Bretons", *Language Problems & Language Planning*, 22 (2), 129-142.
- Kabatek, Johannes (2000): *Os falantes como lingüistas*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Kachru, Braj B. (1990): *The Alchemy of English. The Spread, Functions, and Models of Non-Native Englishes*. Chicago: The University of Illinois Press.
- Kováčová-Moman, Vlasta (2007): *A mudança da língua usual nos novos locutores de galego - neofalantes*. Santiago de Compostela: GZe-editora.
- Le Nevez, Adam (2006): *Language diversity and linguistic identity in Brittany: a critical analysis of the changing practice of Breton*. PhD, Faculty of Education, University of Technology, Sydney.
- Lorenzo Suárez, Anxo M. (2003): "Evolución estrutural dunha variedade minoritaria de contacto: a conformación dunha identidade lingüística diferenciada no galego urbano", en Carmen Cabeza Pereiro / Anxo M. Lorenzo Suárez / Xoán Paulo Rodríguez Yáñez (eds.), *Comunidades e individuos bilingües. Actas do I Simposio sobre o Bilingüismo*. Vigo: Universidade de Vigo, 762-767.
- Lorenzo Suárez, Anxo M. (2005): "Planificación lingüística de baixa intensidade". *Cadernos de Lingua* 27, 37-59.
- Loureiro-Rodríguez, Verónica (2008): "Conflicting values and conflicting ages. Linguistic ideologies in Galician adolescents", en Mercedes Niño Murcia / Jason Rothman (eds.), *Bilingualism and identity: Spanish at the Crossroads with other languages*. Amsterdam: John Benjamins, 63-86.
- Loureiro-Rodríguez, Verónica / May M. Boggess / Anne Goldsmith (2012): "Language attitudes in Galicia: using the matched-guise test among high school students", *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 34(2), 136-153.
- MacCaluim, Alasdair (2007): *Reversing language shift: the social identity and role of adult learners of Scottish Gaelic*. Belfast: Cló Ollscoil na Banríona.

- McEwan-Fujita, Emily (2010): "Ideology, affect, and socialization in language shift and revitalization: The experiences of adults learning Gaelic in the Western Isles of Scotland", *Language in Society* 39, 27-64.
- Monteagudo, Henrique (2004): "Do uso á norma, da norma ao uso (Variación sociolingüística e estandarización no idioma galego)", en Rosario Álvarez / Henrique Monteagudo (eds.), *Norma lingüística e variación*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 377-436.
- Monteagudo, Henrique (2012): *Facer país co idioma. Sentido da normalización lingüística*. A Coruña: Real Academia Galega.
- Observatorio da Cultura Galega (2011): *O idioma galego na sociedade. A evolución sociolingüística 1992-2008*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- O'Rourke, Bernadette (2011a): *Galician and Irish in European contexts. Attitudes towards weak and strong minority languages*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- O'Rourke, Bernadette (2011b): "Whose language is it? Struggles for language ownership in an Irish language classroom", *Journal of Language, Identity and Education* 10(5), 327-245.
- O'Rourke, Bernadette / Fernando Ramallo (2010): "Los nuevos hablantes de lenguas minoritarias: una comparación entre Irlanda y Galicia", en E. Ridruejo / N. Mendizábal (eds.), *Actas del IX Congreso Internacional de Lingüística General*. Valladolid: Universidad de Valladolid, 1684-1700.
- O'Rourke, Bernadette / Fernando Ramallo (2011): "The native-non-native dichotomy in minority language contexts: Comparison between Irish and Galician", *Language Problems and Language Planning* 35(2), 139-159.
- O'Rourke, Bernadette / Fernando Ramallo (2013a): "Competing ideologies of linguistic authority amongst new speakers in contemporary Galicia", *Language in Society* 42(3), 287-305.
- O'Rourke, Bernadette / Fernando Ramallo [2013b]: "Neofalantes as an active minority: Understanding language practices and motivations for change amongst new speakers of Galician", *International Journal of the Sociology of Language* (no prelo).
- Ortega, Anne et al. [2013]: "Basque linguistic identity among new speakers of Basque". *International Journal of the Sociology of Language* (no prelo).
- Phillipson, Robert (1992): *Linguistic imperialism*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Pusch, Claus / Johannes Kabatek (2011): "Language contact in Southwestern Europe", en Bernd Kortmann / Johan van der Auwera (eds.), *The Languages and Linguistics of Europe. A Comprehensive Guide*. Berlin: Mouton de Gruyter, 393-408.
- Pujolar, Joan (2007): "The future of Catalan: language endangerment and nationalist discourse in Catalonia", en Alexandre Duchêne / Monica Heller (eds.), *Discourses of endangerment*. London: Continuum, 121-148.
- Pujolar, Joan / Isaac González (2012): "Linguistic 'mudes' and the de-ethnization of language choice in Catalonia", *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, DOI:10.1080/13670050.2012.720664, 1-15.
- Pujolar, Joan / Maite Puigdevall [2013]: "Linguistic 'Mudes': How to Become a New Speaker in Catalonia", *International Journal of the Sociology of Language* (no prelo).
- Ramallo, Fernando (2010): "Cara a unha tipoloxía dos falantes de galego" en Bieito Silva Valdivia / Xesús Rodríguez Rodríguez / Isabel Vaquero Quintela (eds.), *Educación e linguas en Galicia*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 15-37.
- Ramallo, Fernando (2012): "El gallego en la familia: entre la producción y la reproducción", *Caplletra* 53, 167-191.
- Ramallo, Fernando [2013]: "Neofalantismo", en Henrique Monteagudo / Eva Gugenberger / Gabriel Rei Doval (eds.), *Contacto de linguas, hibridade, cambio: contextos, procesos e consecuencias*. Santiago de Compostela: Instituto da Lingua Galega / Consello da Cultura Galega (no prelo).
- Rampton, Ben (1990): "Displacing the 'native speaker': Expertise, affiliation, and inheritance", *ELT Journal* 44(2), 97-101.
- Regueira, Xosé Luís (1999): "Estándar oral e variación social da lingua galega", en Rosario Álvarez / Dolores Vilavedra (eds.), *Cinguidos por unha arela común. Homenaxe a Xesús Alonso Montero*, 2 vols. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, vol. 1, 855-875.
- Regueira, Xosé Luís (2004): "Estándar oral", en Rosario Álvarez / Henrique Monteagudo (eds.), *Norma lingüística e variación*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega, 69-95.
- Regueira, Xosé Luís (2012): "Autenticidade e calidade da lingua: purismo e planificación lingüística no galego actual", *Estudos de Lingüística Galega* 4, 187-201.
- Robert, Elen (2009): "Accommodating new speakers? An attitudinal investigation of L2 speakers of Welsh in south-east Wales", *International Journal of the Sociology of Language* 195, 93-116.
- Romaine, Suzanne (2006): "Planning for the survival of linguistic diversity", *Language Policy* 5(2), 443-475.
- Sanmartín Rei, Goretti (2009): *Nos camiños do entusiasmo. Calidade da lingua e planificación*. Vigo: Xerais.

- Singh, Rajendra (2006): "Native Speaker", en Keith Brown (ed), *Encyclopaedia of Language and Linguistics*, 2ª edición. London: Elsevier, 489-492.
- Timm, Lenora A. (2010): "Language, culture and identity in Brittany: the sociolinguistic of Breton", en Martin J. Ball / Nicole Müller (eds.), *The Celtic Languages*, 2ª edición. Abingdon: Routledge, 712-752.
- UNESCO (2003): *Language vitality and endangerment*. (<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>).
- Urla, Jacqueline (1993): "Cultural politics in an age of statistics: Numbers, nations, y the making of basque identity", *American Ethnologist* 20, 818-43.
- Urla, Jacqueline (2012). *Reclaiming Basque: Language, Nation, and Cultural Activism*. Reno: University of Nevada Press.
- Vidal Figeroa, Tiago (1997): "Estructuras fonéticas de tres dialectos de Vigo", *Verba* 24, 313-332.
- Woolard, Kathryn (1989): *Double talk: Bilingualism and the politics of ethnicity in Catalonia*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Woolard, Kathryn (2011): "Is there linguistic life after high school? Longitudinal changes in the bilingual repertoire in metropolitan Barcelona", *Language in Society* 40(5), 617-648.